

INHOUD

Wat kun je verwachten van deze aantekeningen bij webinar 5?

1. Je vindt hier allereerst een samenvatting van webinar 4 in de serie *Met Ruth op weg naar Pinksteren*, over het verhaal van Filippus en de Ethiopiër in Handelingen 8:26-40.
2. Daarnaast krijg je een aantal praktische suggesties en tips om met Handelingen 8 aan de slag te gaan.
3. Tot slot vind je een literatuurlijst bij het webinar.

Bij Handelingen 2 en 8 stellen we ook een document met vertaalaantekeningen bij de NBV21 beschikbaar. Zie <https://www.bijbelgenootschap.nl/lees-de-bijbel/professional-en-bijbel/webinars-overzicht>

1. SAMENVATTING WEBINAR 5: FILIPPUS EN DE ETHIOPIËR

1.1 Literair overzicht

Handelingen 8:26-40 is een samenhangende episode over de ontmoeting van Filippus en de Ethiopische eunuch. Filippus was in Handelingen 6:5 geïntroduceerd als een van de zeven wijze mannen en komt in 8:5-13 voor als verkondiger in Samaria. Na hoofdstuk 8 komt hij nog voor in 21:8, waar hij in Caesarea gastheer is van Paulus en de zijnen. Hij blijkt dan vier profeterende dochters te hebben. Het is mogelijk dat de Ethiopiër als tegenbeeld functioneert van Simon de magiër die denkt de Geest te kunnen kopen (8:18-21). De Ethiopiër is beheerder van de schatkist, maar denkt er geen moment aan die macht in te zetten.

Een nadere indeling van 8:26-40 zou er als volgt uit kunnen zien:

8:26-40	Filippus en de Ethiopiër	
8:26-27a	Filippus naar de weg van Jeruzalem naar Gaza	a
8:27b-29	Introductie van de Ethiopische eunuch op zijn wagen, aanwijzing van de Geest	b
8:30-31	Dialoog tussen Filippus en de man	c
8:32-33	Citaat van Jesaja	d
8:34-35	Dialoog tussen Filippus en de man	c'
8:36-39	De eunuch stop de wagen en laat zich dopen, waarna de Geest Filippus wegneemt	b'
8:40	Filippus op reis van Azotus naar Caesarea	a'

Ringcompositie werd in de oudheid vaak toegepast bij het schrijven van teksten. Hier staat het citaat van Jesaja in het middelpunt.

Er zijn veel overeenkomsten met het verhaal van de leerlingen uit Emmaüs (Lucas 24:13-35):

- Ontmoeting van reizigers
- De vraag van Jezus/Filippus wordt beantwoord met een wedervraag
- Gesprek over de dood en opstanding van Jezus onder verwijzing naar een of meer profeten
- Uitnodiging of verzoek
- Maaltijd/doop
- Verdwijning van Jezus/Filippus
- Brandend hart/vreugde

Deze opvallende overeenkomst kan als volgt worden geduid. Ten eerste komen in het verhaal over de Ethiopiër de twee belangrijkste thema's uit Lucas-Handelingen bij elkaar. (a) In Lucas 24 gaat het uitgebreid over Jezus' dood en opstanding als vervulling van de Schriften. Dit wordt in Handelingen 8 weer opgenomen. (b) Het thema van de toetreding van de volken wordt hier voor het eerst concreet, maar wordt veel uitgebreider aan de orde gesteld in Handelingen 10-11 bij de bekering van Cornelius, een gedeelte dat op zijn beurt opvallende overeenkomsten heeft met ons verhaal.

Ten tweede: de verschijning aan de leerlingen uit Emmaüs is de opmaat voor de 'officiële' verschijning aan 'de elf en de anderen'. Zo is de bekering van de Ethiopiër opmaat voor de 'officiële' eerste toetreding vanuit de volken door Cornelius onder leiding van Petrus (Hand. 10-11; 15:8). Hiermee hangt samen dat Lucas ervan houdt om mensen in paren op te laten treden, waarbij de een voorloper is van de ander (bijv. Johannes de Doper en Jezus). Zo is hier Filippus voorloper van Petrus, met wiens verkondiging in Handelingen 8-11 steeds de ontvangst van de Geest gepaard gaat (vgl. het paar Apollos-Paulus in Hand. 19).

Tussen de spontane bekering van de Ethiopiër en de 'officiële' toetreding tot het geloof van niet-Joden onder leiding van Petrus staat het roepingsverhaal van Paulus, 'het instrument' 'gekozen om [Gods] naam uit te dragen onder de volken en hun heersers' (Hand. 9:15). Op deze manier is ook het belangrijkste paar uit Handelingen, Petrus (voorloper) en Paulus (verkondiger aan niet-Joden bij uitstek), aan elkaar gelinkt.

1.2 Het citaat uit Jesaja 53

Lucas schrijft in Hand. 8:32-33 dat de Ethiopiër Jesaja 53:7-8 aan het lezen was. De geciteerde tekst komt uit de Griekse vertaling (die op enkele punten afwijkt van de Hebreeuwse tekst):

'Als een schaap werd Hij naar de slacht geleid;
als een lam dat stil is bij zijn scheerder
deed Hij zijn mond niet open.
Hij werd vernederd en Hem werd geen recht gedaan,
wie zal van zijn nakomelingen verhalen?
Want op aarde leeft Hij niet meer.'

Deze verzen uit Jesaja 53 gaan over iemand die vernederd wordt. Maar over wie gaat dit, en hoe moeten we deze zinnen precies opvatten? Die vraag wordt expliciet gesteld door de Ethiopiër. Bovendien zijn de laatste zinnen van de passage ook echt ambigu. Daarom is het aannemelijk dat die meerduidigheid een rol speelt in het verhaal. De eerste lezing is negatief: het gaat over iemand die vernederd wordt, geen nakomelingen heeft en wiens bestaan wordt uitgewist. Dit is zeer herkenbaar

voor de eunuch – het lijkt wel over hemzelf te gaan! Het verbaast niet dat hij juist met dit gedeelte bezig is.

Maar in tweede instantie kun je de laatste twee zinnen ook opvatten als een verwijzing naar de opstanding. Je kunt dit citaat uit Jesaja lezen in overeenstemming met Lucas' christologie (zie Hand. 2:23-24, 33, 36; 4:10; 5:30; 10:39-40; 13:28-30). De betekenis kan dan als volgt beschreven worden: mensen hebben Jezus gedood, maar dat is geen teken van mislukking, want God heeft Hem in het gelijk gesteld door Hem als hemelse Heer en messias aan te stellen. Jezus is nu de weg tot behoud en redding. Dit is de vervulling van de profeten. De kruisiging hoorde ten diepste bij Gods reddingsplan voor de wereld, want zo kon Jezus Christus zijn eeuwige koningschap over alle mensen in de hemel beginnen. Als Lucas schrijft dat Filippus over het evangelie van Jezus begon te spreken (8:35), ligt het voor de hand dat hij dit volgens dit patroon deed.

Zie voor de uitleg van de laatste twee zinnen de Vertaalaantekeningen: <https://www.bijbelgenootschap.nl/lees-de-bijbel/professional-en-bijbel/webinars-overzicht/>. Je kunt de retorische vraag over de nakomelingen ook lezen als een hint naar Jezus' geestelijke nakomelingen, degenen die zijn Weg volgen, de 'Nazoreeërs' (Hand. 24:5, 14, 22; vgl. 9:2; 18:25-26; 19:9, 23; 22:4). En 'op aarde leeft Hij niet meer' kan een simpele constatering zijn, maar kan ook heel goed naar Jezus' hemelse positie verwijzen.¹ Zo uitgelegd komt de vraag van de eunuch om gedoopt te worden niet uit de lucht vallen: als God de *vernederde* en *uitgestoten* Jezus heeft verhoogd, dan mag hij, als iemand die er niet bij hoort (zie hieronder), toch bij Jezus horen? (De doop in de naam van Jezus wordt hier bepalend voor de vraag of iemand erbij hoort.) Filippus houdt dit niet tegen, want het is de Geest die de gebeurtenissen stuurt.

1.3 De identiteit van de Ethiopische eunuch

In de recente uitleg is er veel aandacht voor de identiteit van de Ethiopische eunuch. Hij is

- Ethiopiër – destijds stonden de zuidelijke Afrikaanse regionen voor het einde van de aarde, waar alles anders was.
- eunuch – (a) destijds een verdachte type mensen, helemaal als je vrijwillig gecasteerd was, want wie wil er nu geen echte man zijn? (b) Uitgesloten van de Joodse cultus. (c) Wij zouden zeggen: iemand met een beperking/handicap.
- een hoge ambtenaar van de kandake – iemand met een hoge status, maar wel in dienst van een 'vreemde mogendheid' en dus mogelijk gevaarlijk.
- van de koningin van Ethiopië – destijds gold: hoe vreemder een volk, hoe vaker een vrouwelijke leider die een mannenrol aanneemt.
- iemand die God aanbidt in Jeruzalem – maar als eunuch en niet-Jood blijft hij buitenstaander van de cultus.

De man heeft dus een complexe identiteit, met veel 'vreemde' en 'verdachte' aspecten qua etniciteit, politiek, cultus, gender en status. Een *outsider* bij uitstek: buitenlander en lichamelijk afwijkend. Dat juist deze paradoxale figuur gedoopt wordt, geeft aan dat de identiteit van Gods volk vanaf nu in de naam van Jezus Christus ligt en niet in lichamelijke of etnische kenmerken. Lucas heeft hierbij waarschijnlijk gedacht aan Jesaja 56, met name 56:3-5 (vgl. Ps. 68:32).

Hier ligt ook een mooie parallel met Ruth de Moabitische, eveneens een *outsider* die laat zien dat je ook op een andere manier naar Israël kunt kijken. Het is bijzonder om te zien dat in Jesaja 56:1-8

¹ Ook 'Hem werd geen recht gedaan' kan eventueel worden vertaald als 'het vonnis tegen Hem werd tenietgedaan'.

de vreemdeling en de eunuch hand in hand gaan. Het is niet vergezocht om de eerstgenoemde, de vreemdeling, met Ruth te verbinden en de tweede, de eunuch, met de Ethiopiër uit Handelingen 8.

1.4 Handelingen 8:37

In de NBV21 staat Handelingen 8:37 in een voetnoot met de aanduiding 'in latere handschriften staat' (zie ook de Vertaalaantekeningen en deze toelichting op debijbel.nl: <https://debijbel.nl/wereld-van-de-bijbel/over-bijbelvertalen/bronteksten/7256/tekstkritisch-probleem-handelingen-8-37>.) Dit vers hoort zeker niet bij de oudste tekst van Handelingen, het komt slechts in (de marge van) een paar heel late Griekse handschriften voor. Matthijs de Jong (zie literatuur) schrijft hierover:

'Als je dit verhaal goed leest, dan zie je: de hemel voert hier de regie, dit is geen toevallige ontmoeting. (...) Filippus heeft hier niet als taak om vragen te stellen. (...) Er is met de beste bedoelingen een vers toegevoegd dat eigenlijk niet past in dit verhaal. Het doorbreekt de doelgerichtheid en de sturing van de Geest die dit verhaal kenmerken. Het probleem is dus niet dat de toevoeging niet 'Schriftuurlijk', niet bijbels, zou zijn – dat is ze wél. Het probleem is dat ze de boodschap van dit specifieke verhaal, het eigen geluid van Handelingen 8 over de sturing van de Geest, in de wielen rijdt.'

2. SUGGESTIES VOOR VERDERE VERWERKING

Bijbel Basics

De man uit Ethiopië: Op deze zondag staat Handelingen 8:26-40 centraal: de apostel Filippus ontmoet een man uit Ethiopië, die in Jezus gaat geloven. <https://debijbel.nl/bijbelbasics/programmas/34>
Invalshoeken voor de verkondiging

- **De doop van de eunuch als vervulling van profetie.** Heilshistorische invalshoek. Er zijn twee grote thema's in Lucas-Handelingen: Jezus' messiaanse weg als vervulling van profetie (zie m.n. Lucas 24; Hand. 2:22-36) en de toetreding van de volken in de eindtijd (zie o.a. Luc. 2:30-32; 24:47; Hand. 2:5, 17, 39; 15:16-18) als vervulling van o.a. Jesaja 56:1-8. De messias is gekomen, heeft de Schriften vervuld en zendt nu de Geest naar allen die Hij roept. Daarbij wordt hier voor het eerst de grens van het Joodse volk overschreden. De Geest heeft hier de leiding en zo wordt duidelijk dat Jezus Heer is van *alle* mensen (Hand. 10:36).
- **Een profetie met een dubbele bodem.** Verhalende invalshoek. Zie hierboven bij 1.2. De eunuch zit te lezen en ziet een passage die hem aanspreekt over een vernederd persoon wiens toekomst hem wordt ontnomen. Maar hij weet niet goed wat het betekent. Dan komt Filippus, geleid door de Geest, en die laat hem de diepere laag zien. De eunuch ziet nu in: menselijke uitsluiting betekent niet dat God mensen uitsluit. Dus: 'Waarom zou *ik* niet gedoopt kunnen worden?'
- **Alleen maar nette mensen?** Deze invalshoek focust op identiteit. De Ethiopische eunuch is in de ogen van die tijd vreemd, afwijkend, buitenlands, zelfs verdacht of misschien gevaarlijk. Alle lichten staan op rood. Toch is het juist *deze* man (en niet de 'keurige' Romein Cornelius) die door de Geest als eerste niet-Jood bij het volk van God gehaald wordt. Dat betekent dat voor God onze grenzen en hokjes voor wie bij ons hoort of anders is in de naam van Jezus Christus niet tellen. Zo bekeken is deze Ethiopiër eigenlijk de nieuwtestamentische Ruth.

3. LITERATUUR

Online beschikbaar

Matthijs de Jong, 'Handelingen 8:37: een beroemde toevoeging op het Nieuwe Testament' <https://debijbel.nl/bericht/handelingen-837-een-beroemde-toevoeging-op-het-nieuwe-testament>.

[Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap], 'Tekstkritisch probleem: Handelingen 8:37' op [debijbel.nl](https://debijbel.nl/wereld-van-de-bijbel/over-bijbelvertalen/bronteksten/7256/tekstkritisch-probleem-handelingen-8-37), <https://debijbel.nl/wereld-van-de-bijbel/over-bijbelvertalen/bronteksten/7256/tekstkritisch-probleem-handelingen-8-37>.

Peter-Ben Smit, 'Bijbellezen in context: van eunuch tot kamerheer' op debijbel.nl (28 januari 2018), <https://debijbel.nl/bericht/bijbellezen-in-context-van-eunuch-tot-kamerheer>.

Peter-Ben Smit, 'Gods Zoon – en mannelijkheid' op debijbel.nl (5 mei 2022), <https://debijbel.nl/bericht/gods-zoon-en-mannelijkheid>.

Overige literatuur

Zie ook de literatuur bij webinar 4.

Patrick Fabien, 'L'interprétation de la citation d'Is 53,7-8 en Ac 8,32-33' in: *Revue Biblique* 117/4 (2010), 550-570.

M. B. Kartzow en H. Moxnes, 'Complex Identities. Ethnicity, Gender and Religion in the Story of the Ethiopian Eunuch (Acts 8:26-40)' in: *Religion & Theology* 17/3-4 (2010), 184-204.

Bart J. Koet, 'Isaiah in Luke-Acts' in: Steve Moyise en Maarten J.J. Menken (red.), *Isaiah in the New Testament, The New Testament and the Scriptures of Israel*, Londen/New York 2005, 79-100.

Coert H. Lindijer, 'Two Creative Encounters in the Work of Luke xxiv, 13-35, and Acts viii, 26-40' in: T. Baarda (red.), *Miscellanea Neotestamentica*, Novum Testamentum Supplements 48, Leiden 1978, 77-85.

F. Scott Spencer, *The Portrait of Philip in Acts. A Study of Roles and Relations*, JSNT Supplement Series 67, Sheffield 1992.

S. Shauf, 'Locating the Eunuch. Characterization and Narrative Context in Acts 8:26-40' in: *Catholic Biblical Quarterly* 71/4 (2009), 762-775.

Peter-Ben Smit, *Mannen in Marcus. Gender in de oudste biografie van Jezus*, Amsterdam 2022, <https://vuuniversitypress.com/product/mannen-in-marcus/>.

Anna R. Solevåg, 'No Nuts? No Problem! Disability, Stigma, and the Baptized Eunuch in Acts 8:26-40' in: *Biblical Interpretation* 24/1 (2016), 81-99.

Brittany E. Wilson, "'Neither Male nor Female". The Ethiopian Eunuch in Acts 8.26-40' in: *New Testament Studies* 60/3 (2014), 403-422 <<https://doi.org/10.1017/S0028688514000083>>.

